

Romano džaniben

časopis romistických studií | 19. ročník | **1/2012**

Recenze | Anotace | Informace

Iva Hlaváčková, Lukáš Houdek a Radka Patočková (eds.)

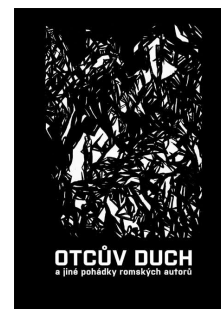
/ **Otcův duch a jiné pohádky romských autorů**

Lukáš Houdek, Radka Steklá (eds.)

/ **Druhá směna. Jak využívat literaturu a dějiny Romů ve výuce na 2. stupni ZŠ**

Maria Martyniak, Alicja Bialecka (eds.)

/ **Voices of Memory 7 – Roma in Auschwitz**

Otcův duch a jiné pohádky romských autorů¹

Iva Hlaváčková, Lukáš Houdek a Radka Patočková (eds.)

KHER, Praha 2012, 111 stran, ISBN 978-80-87780-00-8 (e-kniha: www.kher.cz)

Nová sbírka pohádek Otcův duch dokazuje, jak inspirativní je pro současné autory tradiční lidové vyprávění

V dubnu tohoto roku vzniklo nakladatelství KHER s cílem podporovat a šířit tvorbu romských autorů, na něž se záhy obrátilo v otevřené výzvě k zaslání příspěvků pro připravovaný pohádkový výbor. Vybraných sedmadvacet textů patnácti literátů dalo vzniknout sbírce nazvané *Otcův duch a jiné pohádky romských autorů*. Ta je od prosince v elektronické podobě zdarma dostupná na webových stránkách nakladatelství Kher, které tak prostřednictvím internetu naplňuje jeden z vytčených cílů – zpřístupnit romskou literaturu široké veřejnosti.²

Dvaadvacet pohádek je uvedeno v češtině, pět ve slovenštině, sedmnáct textů z celkových sedmadvaceti má i svoji romskou verzi. Střídají se zde autoři, kteří se podíleli na vzniku romské literatury (Gejza Demeter, Ilona Ferková, Andrej Giňa, Agnesa Horváthová, Emil Cina ad.), s těmi relativně nedávno objevenými, publikujícími v periodikách, v rámci webových literárních projektů či díky vlastním vydavatelským počínům, i s úplnými nováčky (Lucie Kováčová, Roman Michalčík). Pro základní biografické obeznámení s jednotlivými přispěvateli je kniha opatřena rejstříkem autorů.

Deset autorů zvolilo pro své vyjádření pouze češtinu či slovenštinu a romské verze nevznikly ani dodatečně. Překlad do majoritních jazyků byl pořízen tehdy, byla-li pohádka napsána autorem pouze v romštině, bez autorského překladu do češtiny (např. pohádky Ilony Ferkové a Andreje Gini – oba píší zásadně v romštině, která je jejich srdci bližší a vyjadřování v ní pro ně snazší). „Majoritní čtenář (a mnohdy i romský) by si s romštinou (v některých případech) těžko poradil,“ říká editorka Radka Patočková a dodává: „Pokud tedy autor z nějakého důvodu český překlad nevypracoval sám, učinili jsme tak my, přičemž jsme se snažili o překlad umělecký – aby se současně zachovala osobitost autorova vyjadřování, poetiky a plynutí textu. Pakliže autoři sami svůj původní romský text přeložili do češtiny, byly v překladu provedeny běžné redaktorské úpravy.“ Romské texty jsou psány severocentrálními dialekty romštiny, s jedinou výjimkou romského textu Karola Lazára, zasláného v severovlašském dialektu. Při korektuře jeho textů se editoři potýkali s obtížemi pramenícími z faktu, že v Česku není mnoho lidí,

¹ Do knihy svým textem přispěli tito autoři: Renáta Berkyová, Emil Cina, Eva Danišová, Gejza Demeter, Ilona Ferková, Magda Gáborová, Andrej Giňa, Agnesa Horváthová, Ivetta Kokyová, Lucie Kováčová, Karol Lazár, Roman Michalčík, Zlatica Rusová, Markéta Šestáková, Lajla Žigová

² Knihu je možné si stáhnout ve formátu PDF nebo v textové verzi například pro Kindle, přímý odkaz: http://kher.cz/eknihy_nase.php

kterí by byli kompetentní texty v tomto dialektu redigovat, a navíc pravidla pro jeho zápis nejsou dosud standardizována.

Z došlých příspěvků editoři vybírali tak, aby soubor nabídl mimo jiné přehled o různých podobách kdysi ústředního útvaru romské lidové slovesnosti – pohádek (*paramisa*), které ovšem reprezentovaly příběhy určené především dospělým posluchačům. Ve výboru jsou zde zastoupeny klasické pohádky kouzelné, hrdinské (*bare, vitejzika*), žertovné (*charne, pherasune*) i zvířecí. Dále sem bylo zařazeno také několik příběhů o mrtvých, které dle dělení útvarů romské folklorní slovesnosti, jež navrhla Milena Hübschmannová, spadají mezi *vakeriben*, tzn. vyprávění, i jednu legendu o původu. V souladu se současným pojmáním žánru pohádky autoři ztvárnili své příběhy jako intencionální, tj. určené dětem. (Viz douška Evy Danišové: „Babička vyprávěla takovou zkrácenou verzi té pohádky, když jsem byla malá, ale byl to spíš horor, tak jsem ji upravila pro děti.“) Příběhy obsahují standardní pohádkové úvodní a závěrečné formulace, šťastný konec (v případě pohádky „Čendeš“ je suplován pochopením a smírem), a pokud je romantický, většinou sděluje oblíbenou pravdu, že láska („pokračování lidského rodu“) je nade vším bohatstvím a slávou („O zlatých houslích“, místy komediální „Popelka“, „Čardáška“ a „Jak šel Pavlík hledat bohatství a štěstí“). Další trvalý „návod ke štěstí“, též poznávací (vzdělávací), ale i relaxační aspekt pohádky, nabízí ubezpečení, že dobro vítězí nad zlem, že se vyplácí chovat dle pravidel *romipen*. Tedy *pařivales*, tzn. čestně, poctivě, soucitně, statečně, hledět si řemesla, pomáhat druhým, odpouštět a zejména prokazovat úctu a lásku rodičům. Co je naopak *pre ladž* (pro ostudu), názorně ilustruje Emil Cina v pohádce „Želízko“: „Želízko se také zeptal, kde že je jeho bratr Bango. „Ten se štítí práce, jenom by chodil po lidech. Nikdy z něj nic nebude!“ opáčil otec.“ Zlo, často lidská závist, touha po moci, lakota a chamtivost, je potrestáno nebo alespoň zesměšněno (například mazaným Romem v pohádce „Jak Andriš přelstil lakomou selku“). Touze Romů po spravedlnosti a satisfakci se tak alespoň v této žertovné pohádce učiní za dost.

Sociální korektiv pohádek v *Otcově duchu* většinou míří proti předsudečnosti. Iveta Kokyová se s ní popasovala prostřednictvím tématu tělesného postižení, jinakosti, která ve svém okolí budí nevoli. Se stejným tématem pracuje i Michal Kovalčík. V příběhu o království, které fatálně poznamená konflikt vyvstanuvší z nedorozumění, demonstruje, že nám nemůže být lhostejno, jak o nás druzí smýšlejí. Sami Romové se musí přičinit, aby byly předsudky poraženy. Svou pohádku výrazně aktualizuje i Andrej Giňa – v příběhu „O dvou bratrech“ (dodejme, že velmi příčinlivých, kteří kupříkladu vesničany na trhu překvapí inovací v prodeji zboží). Tihle dva bratři využijí své zkušenosti členů marginalizované skupiny, a coby prostředníci a obhájci obžalovaných pak jejich soudcům pomohou pochopit, že nic není černobílé a že je nutné ptát se po skutečném motivu souzených činů.

Na čtenáře budou jistě silně účinkovat příběhy, jejichž hlavními představiteli jsou revenanti (*mule*). Agnesa Horváthová děs z přízraku mistrně živí uvěřitelnými dialogy. Titulní „Otcův duch“ Markéty Šestákové je živým nápomocný. To se však v žádném případě nedá říci o mrtvém milenci, kterého si ze záhrobí přivolá jeho milá Eržika, v příběhu „Vysloužilý voják“. Zde Gejza Demeter působivě zpracoval starou lidovou pověst, která se objevuje ve folkloru většiny slovanských národů, Skotů, Bretonců ad. (v Čechách proslula jako „Svatební košile“ v baladickém podání K. J. Erbena).

V tvorbě hned několika autorů se objevují přírodní motivy. Les, ať už prostřednictvím studeňky, bylin, víl, či poustevníka, uzdravuje, je místem, kde se setkávají lidé s magickými bytostmi, nabízí ale i přínos zcela věcný – v lese se daří získat práci. Na člověka zde však číhají i nástrahy a pokušení. Odvěký boj člověka s přírodou a její vegetativní silou, která může životní prostor vydobýt na její úkor kdykoliv pohltnout, je vyjádřen v pohádce „Dřevěná žena“. Oživlé pole zde představuje přímo hororové zlo, motiv nenávislné druhé manželky může odkazovat na indické prostředí.

Pro stylistický projev Renáty Berkyové je typická promyšlená volba barvitých přívlastků a obrazotvorné, vjemově působivé příměry. Líčení prostředí přitom není samoučelné, odtržené od obsahu, naopak – slouží k zachycení tajuplné atmosféry nočního lesa, v němž vládou přírodní síly a kde se mohou dít i zázraky. Jak sama říká, příroda se jí v určitých momentech zdá až mystická. Velká škoda, že se její pohádce „Břišind“ nedostalo romské verze.

Opakovaně se objevují některé další tradiční motivy: housle (jako spolehlivý prostředek vředlku), kovářské řemeslo (jako symbol poctivé práce), čarodějnice (či spíše vědma), čerti (zde spravedliví), drak, zaklínadlo s žábou, v pytli utopení gádžové... Motiv romské soudržnosti a cesty je společný téměř všem příběhům.

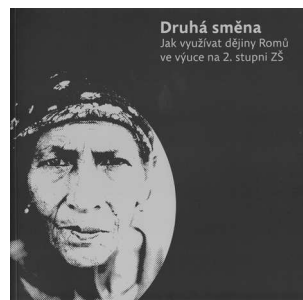
Některé velkoryse vystavěné, fantazijně propracované expozice dávají tušit, že by se autor byl dokázal pustit i do spleťtější řešeného rozuzlení (ovšem, ne všechny *bare paramisa* mají obsáhlý děj). Snad se při tom autoři potýkají s předobrazem (fabulačně a na neverbální komunikaci prostředky bohatého) příběhu, který se jim v dětství vryl do paměti. Dovést jej zdárně a srozumitelně do konce vyžaduje literární zkušenost a notnou dávku vypravěčské suverenity. Srovnáme-li neporovnatelné, tedy původně nahrané vyprávění autentických pohádek, vydaných ve sbírce *Romské pohádky* (ed. Milena Hübschmannová, 1973), a ty současné, možná se neubráníme dojmům, že se dnešní píšící autoři ve volbě výrazových prostředků, způsobu vyjadřování a řetězení motivů zbytečně mnoho podvolují nejen médiu, které pro své vyjádření používají (úspornější „papír“ na rozdíl od ústního podání vede nutně k redukci) – ale nechávají se též až příliš svazovat majoritní představou o literatuře obecně a žánru pohádek zvláště.

Jaké pohnutky přivedly autory k rozhodnutí zapojit se do výzvy? Z malé ankety vysvítá, že jejich důvody jsou veskrze motivovány přáním v rodné řeči zaznamenat a předat myšlenkové bohatství zděděné po předcích budoucím generacím, neboť si uvědomují důležitost jazyka a literatury pro zachování romské sounáležitosti, ale i posílení kulturní svébytnosti a emancipace (Iveta Kokyová: „Chtěla jsem svým dílem přispět k tomu, aby se romský jazyk dále šířil, byl nějakým způsobem zachován, aby se povídky psané v romštině četly přirozeně a plynule.“). S tím souvisí i potřeba vytvářet pro romské, a zejména pak dětské čtenáře vzory prezentující archetypální představu o romství (Ilona Ferková: „Myslím si, že je velice nutné číst dětem romské pohádky, aby si vytvořily také svého romského hrdinu. Inspirovala jsem se pohádkou ‚O Popelce‘, a napsala jsem ji tak, jak by mohla být romským dětem bližší.“). Přejí si zlepšit společenské klima, napomoci vzájemnému porozumění mezi etniky (Eva Danišová: „Romská literatura může majoritě ukázat, jak Romové myslí, vnímají, že rozdíly můžou být také v pohledu na realitu.“). V neposlední řadě pak přivítali médium, prostřednictvím kterého se jejich dílo snáze šíří do světa (Renáta Berkyová: „Literatura romských autorů má i dnes, po téměř 50 letech, kdy začala být v Československu zveřejňována první dílka, problém dostat se k majoritnímu čtenáři. Proto mi přišla myšlenka šířit literaturu elektronickým způsobem úplně geniální. Přidanou hodnotou je, že všichni, kteří se na knize podíleli, na ní pracovali bez nároku na honorář.“)

Výbor pohádek *Otcův duch* čtenáře okouzlí překvapivými dějovými zvraty, bizarními motivy, živostí dialogů, nepředstíranou emocionalitou. Je povzbudivé, že se tvůrcům daří vytvářet si rozpoznatelný, osobitý výrazový styl. Vznikla vyvážená kniha dobře napsaných pohádek. Mnozí stále čerpají z imaginace předků, příběhy si však přetvářejí po svém a pozvolna přibývá i těch, kteří se rozhodli jít cestou originálního autorského počínu.

Nezbývá než všem autorům, kteří se statečně chopili příležitosti ovlivnit podobu současné romské literatury (a nesou tak za ni svůj díl odpovědnosti), popřát, aby se jim vynaložená energie vrátila v podobě zájmu čtenářstva o jejich tvorbu.

Lenka Jandáková

Kol. autorů

Druhá směna.

Jak využívat literaturu a dějiny Romů ve výuce na 2. stupni ZŠ

Lukáš Houdek, Radka Steklá (eds.)

Romea, Praha 2012, 142 + 124 s.

Publikace *Druhá směna*, vydaná v roce 2012 občanským sdružením Romea, je „učebnicí“ jak pro žáky, tak pro jejich pedagogy. Cílem je usnadnit práci všem, kteří si chtějí vzít „druhou směnu“ – tzn. začlenit do výuky historii a literatury Romů, jež dosud nejsou běžně zastoupeny ve školních osnovách a učebnicích, a pokud se ve škole nějakým způsobem tematizují, bývá to většinou mimo výuku hlavních předmětů, v rámci průřezových témat multikulturní výchovy a dalších. Přitom, jak ukazuje *Druhá směna*, se romské realie dají skvěle využít k rozšiřování a prohlubování stávajících požadovaných znalostí a dovedností i v hodinách dějepisu a českého jazyka. Jejich nenásilným, přirozeným zasazením do širšího česko-slovenského kontextu, může učitel kromě samotného předávání nových informací také prohlubovat v žácích pocit, že Romové, stejně jako třeba Židé, jejichž autory ve školách běžně čteme a o jejichž historii se učíme, jsou již po desetiletí, ba staletí, nedílnou součástí české a slovenské společnosti.

Editori knihy, romisté Radka Steklá a Lukáš Houdek, publikaci rozdělili na dvě části – jedna se věnuje historii, druhá literatuře. Každá obsahuje úvod do tématu a jednotlivé aktivity vhodné pro 6.-9. ročník ZŠ a pro středoškoláky. Některé nápady se dají s určitými úpravami využít i pro mladší děti.

V části věnované historii, nalezneme přehledně popsané klíčové etapy z dějin Romů s důrazem na československý kontext. Zpracování této části publikace se ujala Milada Závodská, historička a romistka, recenzenty jednotlivých kapitol byli Lukáš Houdek, Jiří Hanzal, Jana Horváthová a Petr Lhotka. Díky autorce a recenzentům je text na vysoké odborné úrovni, zároveň je však psán srozumitelným a přístupným jazykem. Na okraji každé stránky jsou v několika větách shrnuty nejdůležitější informace, vztahující se k danému dějinnému období, každá kapitola je také doplněna obrazovým materiálem, složeným z dobových fotografií a dokumentů.

V závěru historické části nalezneme dílčí bibliografii, za kterou následují samotné aktivity. Pro větší názornost si dovoluji uvést jeden příklad: Pokud učitel dějepisu probírá s žáky období vlády Marie Terezie a Josefa II., které významně zasáhlo i do života Romů, může využít mimo jiné i aktivit navržených ve *Druhé směně* pro 8. ročník ZŠ. Žáci si díky nim osvojí a upevní význam pojmů jako asimilace, matrika nebo rodokmen. Zamyslí se nad vlivem reformy, které mají své důsledky v českých zemích i na Slovensku dodnes, a prakticky si vyzkouší například právě zápis do křestní matriky. Metody, se kterými navržené aktivity pracují (jako třeba „myšlenková mapa“), pak mohou žáci i pedagog využít i v jiných předmětech nebo i v běžném životě.

Literární část se od té historické celkem pochopitelně v mnohém liší. Její struktura je však podobná. Úkolem první části je uvést čtenáře do kontextu vzniku romské literatury u nás a seznámit je s osobnostmi, jejichž texty jsou pro jednotlivé aktivity použity. Tuto funkci plní kapitoly „Poznámky k literární tvorbě Romů v ČR“ a „Medailony“ devíti vybraných autorů z pera romistky Heleny Sadílkové. Autorkami následujících aktivit (vycházejících z metod programu Čtením a psaním ke kritickému myšlení) jsou pedagožky a zkušené metodičky Vladimíra Neužilová a Marie Pavlovská. Jak uvádějí v úvodu editoři publikace: „Předkládaná publikace prakticky ukazuje, jak z poznávání literatury Romů učinit zábavnou a běžnou součást výuky, která může žáky i pedagoga rozvíjet hned trojím způsobem: Jednak žáci prostřednictvím zařazování tohoto tématu do výuky uvyknou myšlence, že tak jako ve škole existuje prostor pro velikány české, francouzské, anglické či ruské literatury, je v ní stejnou samozřejmostí kousek místa i pro romské autory. Dále četba jejich děl vedle těch od již známých a etablovaných osobností rozšiřuje repertoár podnětů a prožitků [...]. Do třetice romská psaná tvorba poslouží žákům jako materiál pro upevňování učiva – a tak jako se na Skácelově poezii či cestopisných črtách Karla Čapka procvičují literární či slohové postupy, lze za tímž účelem pracovat i s díly romských literátů.“

Díky zaměřením na obsah textů jednotlivých autorů lze některé aktivity využívat kromě českého jazyka také v hodinách etické, rodinné, občanské či mediální výchovy, nebo je propojit s aktivitami určenými pro hodiny dějepisu a dané téma tak ještě rozšířit.

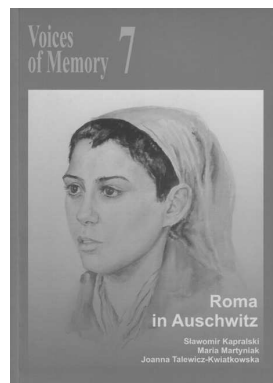
Texty a metody s aktivitami popsané ve *Druhé směně* ocení nejen pedagogové, ale i širší veřejnost se zájmem o romskou historii a literární tvorbu. Dále pak všichni, kteří hledají nové nápady, jak zajímavě podat nějaké historické či jiné téma, nebo jak pracovat s (literárním) textem. Kromě tištěné verze, která je k objednání v občanském sdružení Romea, si mohou zájemci *Druhou směnu* stáhnout také v PDF, a využít například obrazových příloh, které stačí pouze vytisknout.¹

Barbora Šebová

¹ Více na <http://www.romanovodori.cz/ucebnice/>

Maria Martyniak, Alicja Białecka (eds.)
Voices of Memory 7 – Roma in Auschwitz

Vydavatelství: Auschwitz-Birkenau State Museum, Osvětim 2011
166 s., dokumenty a fotografie

Zatím poslední ze série sedmi publikací¹ s názvem „Hlasy Paměti“, vyšla 2. srpna 2011, při příležitosti Památného dne romského holocaustu, který připomíná konečnou likvidaci takzvaného *Zigeunerlager* (cikánského tábora) v Osvětimi-Březince v roce 1944.

Každý ze sedmi dílů *Voices of Memory* má stejnou strukturu. Nejdříve si můžete přečíst několik odborných článků, poté následují vybrané vzpomínky a zprávy od bývalých vězňů, které se týkají probíraného tématu, na závěr jsou zařazeny oskenované fotografie a dokumenty s důkladnými popisky.

V čísle věnovaném Romům v Osvětimi najdete vědecké články tři. První, od editorky celé publikace Marie Martyniak², pojednává o deportacích Romů do Osvětimi před otevřením „cikánského tábora“ v Osvětimi-Březince v únoru 1943. Vzhledem k nedostatku oficiálních záznamů autorka čerpala hlavně ze vzpomínek uložených v archivech Státního muzea v Osvětimi-Březince. Podle výpovědí byli Romové do Osvětimi sváženi nejpozději od června 1941, a to hlavně z Polska, Protektorátu Čechy a Morava a Třetí Říše.

Druhou stať s jasným názvem „Romové a Sintové v Osvětimi“ napsala Joanna Talewicz-Kwiatkowska, která se jako jediná z trojice autorů ve svých odborných i populárních pracích věnuje převážně Romům³. Spoluautorka publikací *Prześladowania i masowa zagłada Romów podczas II wojny światowej w świetle relacji i wspomnień*⁴, *Economic aspects of the condition of Roma Women*⁵ na několika stranách (13–32) shrnuje nacistickou historii, od prvních protiromských zákonů vydaných v Německu, až po dnešní odhady konečného počtu romských obětí.

1 Strzelecki, Andrzej, 2008: *Voices of Memory 1. The Evacuation, Liquidation, and Liberation of Auschwitz*; Strzelecka, Irena, 2008: *Voices of Memory 2. Medical Crimes. The Experiments in Auschwitz*; Strzelecka, Irena, 2008, *Voices of Memory 3. Medical Crimes. The Hospitals in Auschwitz*; Strzelecka, Irena, 2010: *Voices of Memory 4. Punishment in Auschwitz*; Kubica, Helena, 2010: *Voices of Memory 5. Pregnant Women and Children Born in Auschwitz*; Setkiewicz, Piotr, 2011: *Voices of Memory 6. The Crematoria and Gas Chambers of Auschwitz – A New Publication*; vše publikováno Státním muzeem v Osvětimi.

2 M. Martyniak je zaměstnankyní Památníku a Muzea v Osvětimi-Březince.

3 Více info: <http://www.stowarzyszenie.romowie.net/index.php/czytnik-artykulow/items/68.html> (dne 25.10.2012)

4 Talewicz-Kwiatkowska, Joanna a Debski, Jerzy, 2008: *Prześladowania i masowa zagłada Romów podczas II wojny światowej w świetle relacji i wspomnień*. Warszawa: Wydawnictwo DiG.

5 Berliner Institut für Vergleichende Sozialforschung; BIVS (ed.), 2006: *Economic aspects of the condition of Roma Women. Study*. Brussels. European Parliament.

Poměrně suchý výčet faktů, prokládaný vzpomínkami samotných vězňů, je ve výsledku velice mrazivý. Smutné je, že ani v poslední části, kde se autorka věnuje vzpomínkám a snaze o poučení se ze „zapomenutého“ holocaustu, se neobjevuje mnoho naděje, alespoň v rámci zde prezentovaného polského kontextu. Ač již v roce 1965 napsal Jerzy Ficowsky knihu věnovanou vyražďování Romů⁶, do dnešní doby je v Polsku na mnoha (oficiálních) místech Romům upíráno odškodnění coby obětím systematického vyražďování v letech 1939–1945.

Třetí příspěvek se jmenuje „Vliv vyhlazení na současnou identitu Romů“. Profesor Jagelonské univerzity v Krakově, Slawomir Kapralski⁷, podrobně rozebírá rozdíly mezi identitou esenciální (substanciální), vztahovou (vymezením se k okolí) a procesuální (měnící se). Podle Zygmunta Baumanu přináší hrozba vyhubení obecně potřebu definovat vlastní sociální a kulturní status ve společnosti – „Začneme přemýšlet o tom, kým jsme, ve chvíli, kdy nějaké události způsobil, že si tím přestaneme být jisti intuitivně.“⁸ Slawomir Kapralski uvádí, že každoročně stoupá počet návštěvníků – Romů v Osvětimském muzeu, což je podle něj dokladem snahy o vytvoření jednotné historie, na kterou by Romové mohli odkazovat a která by později utvořila základy nové „pan-romské“ identity. Dále autor ukazuje rozdílné přístupy k tématu vývoje identity v závislosti na zkušenosti z holocaustu nejen mezi samotnými Romy⁹, ale také mezi jednotlivými neromskými vědci. Zabývá se také schizoidním pocitem některých Romů při snaze izolovat se od společnosti v obranné reakci na okolní hrozby, která je ale ve stejné chvíli doprovázena nutkáním co nejvíce splynout s davem.

Po článcích následuje poměrně obsáhlá sekce vybraných vzpomínek (28 zpráv). Jedná se o vyprávění Romů (původem z Německa, Polska, Protektorátu Čechy a Morava a Rakouska)¹⁰, kteří prošli Osvětimí, o zprávy od belgických, českých, německých a polských neromských vězňů, kteří přišli do kontaktu s Romy, většinou jako zaměstnanci v „cikánském táboře“. Nejobsáhlejším (čtyřstránkovým) výňatkem je část vzpomínky českého Roma Antonína Absolóna¹¹ (v Osvětimi pod jménem Růžička, číslo Z-7539), který byl do Březinky deportován s celou rodinou 7. května 1943. Víceméně celou dobu v táboře strávil v nemocnici kvůli nákaze tyfem. Pravděpodobně zázrakem, a také díky místní zdravotní sestře, pobyt v táboře přežil – na rozdíl od ostatních členů své rodiny. V létě 1944 byl odvezen z Březinky transportem, který se ale hned druhý den vrátil nazpět. 2. srpna 1944 byl definitivně převezen do koncentračního tábora v Buchenwaldu a poté do Dachau, kde zůstal až do osvobození tábora 29. května 1945.

Dále pak si můžete přečíst výňatek z paměti Pery Broda, bývalého příslušníka SS, a jeden krátký report o Romech v Osvětimi¹², který sepsalo již v roce 1943 osvětimské hnutí odporu, a které se podařilo téhož roku propašovat na veřejnost.

6 Ficowski, Jerzy, 1965: *Cyganie na polskich drogach*. Kraków: Wydawnictwo Literackie.

7 Více info: http://www.css.edu.pl/sns/kapralski_en.php (dne 25.10.2012)

8 Bauman, Zygmunt, 1995: *Life in Fragments: Essays in Postmodern Morality*. Oxford, p. 82. Citováno podle: Kapralski, Slawomir, 2011: *The Influence of Extermination on Contemporary Roma Identity*. In *Voices of Memory 7 – Roma in Auschwitz*. Osvětim: Auschwitz-Birkenau State Museum. pp. 33-57.

9 Během projektu „Violence and Memory“ skupina lidí pod vedením Slawomira Kapralského vyzpovídala 73 Romů z 11 zemí.

10 U některých bývalých vězňů není uvedena země původu, ale podle jmen se dá usoudit, že se jednalo o Romy žijící v Německu nebo Rakousku.

11 Nar. 30.9.1930 v Mistříně. – Podle <http://pl.auschwitz.org/lekcja/1/kurs/s203/biography.xml> (citováno dne 25.10.2012.)

12 Odkud přijíždějí, jejich přibližný počet a způsob života (včetně typů zaměstnání) před převezením do tábora.

V třetí části knihy jsou publikovány dokumenty německé správy tábora v Osvětimi – např. seznamy nově přivezených vězňů, reporty členů SS, mapa tábora, lékařské zprávy...

Ve čtvrté části naleznete fotografie Romů z Polska, Německa a Rakouska a jejich ve zkratce prezentované (většinou) tragické příběhy. Mezi jeden z nejdojímavějších jistě patří vyprávění o Else Schmidtové¹³, která vyrůstala jako adoptivní dcera v německé neromské rodině, ovšem v r.1944 byla svým adoptivním rodičům odebrána a odeslána do Osvětimi, respektive Ravensbrücku. Překvapivě se po dlouhém boji podařilo Elsu získat zpět...¹⁴

Posledních několik stran je věnováno – podle editorů do té doby nepublikovaným¹⁵ – obrazům Dinah Gottliebové, české Židovky, která měla v Osvětimi za úkol malovat portréty Romů pro rasově-biologický výzkum Josefa Mengeleho.

Užitečný je také kalendář důležitých událostí z historie celého táborového komplexu v Osvětimi (Osvětim, Březinka, Monowice) (str. 161-164).

Celá kniha, která vyšla ve dvojím vydání – anglicky a polsky – je jistě velkým obohacením do seznamu literatury o holocaustu Romů. Jediným zápořem se zdá neuvedení důvodů pro výběr publikovaných článků, vzpomínek, dokumentů a fotografií. Jen v porovnání například s katalogem pavilónu romského holocaustu v Osvětimi je zde obsažena zanedbatelná část z množství materiálů, které dokumentují „zapomenutý“ holocaust.

Inka Jurková

13 Nar. 18.12.1935 jako poloviční Romka. Adoptována v jednom roce věku z dětského domova v Altoně (Německo). Podle <http://www.bahnhof-der-erinnerung-hamburg.de/galerie.html> (citováno dne 25.10.2012).

14 Podle příběhu E. Schmidtové napsal Michail Krausnick knihu *Elses Geschichte – Ein Mädchen überlebt Auschwitz*, která slouží jako pedagogický materiál pro vyučování o holocaustu Romů. <http://www.elses-geschichte.de/buch/index.html> (citováno dne 25.10.2012)

15 Již 2x publikováno v Romano džaniben: Nečas, Ctibor, 2000: „Dininy podobizny Romů“. *Romano džaniben*, 1-2, s. 68-76., Nečas, Ctibor, 2010: „Nad portréty neznámých vězňů z osvětimského cikánského tábora“. *Romano džaniben*, 1, s. 97-114. Taktéž publikováno v Rose, Romani, 2003: *Der nationalsozialistische Völkermord an den Sinti und Roma: Katalog zur ständigen Ausstellung im Staatlichen Museum Auschwitz*. Heidelberg: Dokumentations- und Kulturzentrum Deutscher Sinti und Roma.